

125
4 A, B

Ashocha Shastrarth Sangraha,

अथ
अशौचशारमार्थ संग्रहः
(धर्मशारम प्रकरणम्)

दिका नमः सगोपिविशेषः

श्रीगणेशाय नमः॥ यद्वासाभाति सकलं वासुदेवं प्रणम्य तं॥ क्रियते जन्ममरणशौचशस्त्रार्थसंग्रहः॥ अशौचं नाम दशाशौचं स्नायनोद्यमपि
शौचकदादि विधेः अध्ययनादिपर्युदासस्य च निमित्तभूतः पुरुषगतः कश्चन शौच इति विज्ञानेभ्यः॥ सपिंडासपिंडाशौचायौ संगोत्र
त्राशौचौ चेत्येतासूची कदाहं यो येनादावसंगोत्राशौचमुच्यते॥ प्रवराध्यायप्रास्थस्वगोत्राभिन्नगोत्रा असंगोत्राः सवादीनां
गोत्राभावात् पितृपितामहादिपुरुषसंततिभिन्नसंतसुत्पन्ना असंगोत्राः॥ गांधर्वा सुरपैशाचराक्षसा विवाहभिन्ना ये वाहै विवाह
ता कन्याप्यसंगोत्राः॥ पितृगोत्रनिवृत्तिः स्याद्विवाहात्सप्तमे पद इति स्मृत्या गांधर्वादिभिर्नैष पितृगोत्रनिवृत्त्युक्तौ आनेपुरा
णे॥ सपिंडता तु पुरुषे सप्तमे विनिवर्तते॥ समा समानोदकभावश्च निवर्तते चतुर्दशे॥ जन्मनामा स्मृतेर्वै केतत्परंगोत्रमुच्यते
इति प्रथमोऽंशः॥ १॥ पुढे कन्यामरणे दशाहादिसपिंडाशौचे प्राप्ते पनादमाह विदुः॥ संस्कृता सुस्त्रीषु नाशौचं पितृपक्षे तत्र सबरणे
चेत्पितृगृहे स्थानां तदैकरात्रं त्रिरात्रं चेति॥ अस्वार्थः॥ संस्कृता सुविवाहिता सुस्त्रीषु कन्यासु पितृपक्षे जन्मवद्विना न पितृपक्षे तत्र
कृत्वा संपिंडेषु पितृद्वारकपित्रादिसप्तपुरुषावधिके षडपिंडे सपिंडेषु मातृद्वारकपंचपुरुषावधिके षडमातृप्राहमातृ त्रभिमिमीभामिनेषां दिपु
मातृसंपिंडेषु नाशौचं जन्ममरणनिमित्तकंदशाहादिसपिंडाशौचं नास्ति॥ मातृद्वारकपंचपुरुषावधिके षडमातृप्राहमातृ त्रभिमिमीभामिनेषां दिपु
पिंडानां विवाहविषयकत्वेनाशौचविषयकत्वात्॥ पितृद्वारकसंगोत्राणोरुपसापिंडयस्या कोर्मस्म माविवाहसिद्धिर्न विषयनिबद्धादिति शो
षः॥ कोर्मस्म निमग्रे वक्ष्यामः॥ सापिंडाभावेपि स्थानाजौषेण वा चानिकाशौचमाह तत्र स्ववसरणे इति तस्याः कन्यायाः पितृगृहे चेत्स्यातां
तदा एकसत्रं पितृपक्षे जन्ममरणनिमित्तं मशौचं पितृपक्षे एकरात्रं एकाहं॥ पित्रोस्त्रिरात्रादिवंच पितृपक्षे एकरात्रं॥ पितृस्त्रिरात्रमिमु
भयमपि पितृगृहप्रसवमरणे भवति॥ पितृगृहादौ मरणे तु॥ पितृः पृथक् स्थानं॥ पितापित्रोस्तु स्त्रिरात्रं पक्षिणी चेति वक्ष्यमाण
प्रसवमरणे न तत्र सबरणे संगोत्र

विशेष
वैवर्तानुरोधादर्थो वक्तव्यः। ब्राह्मणे दत्तानारी पितुर्गते सूयेताधप्रियेतवा॥ तद्वधुवर्गस्त्वेकेन शूचिस्तज्जनकस्त्रिभिः। यस्य पितुर्गते न स्य
पितुः बंधुवर्गः सपिंडवर्ग इति माधवानुरोधी तदर्थः। विश्वानेश्वरस्तु। संस्कृता सुस्त्रीषु नाशौ च दितपद्वे इति विष्णुवाक्यस्य पितुर्ग
हे कन्या प्रदे पितपक्षे एकरात्रं। कन्यामरणे त्रिरात्रमिदमर्थमाह। तदनुरोधेन दत्तानारीति ब्राह्मणवचनस्य उक्तकन्यायाः पितुर्गते प्रसवमरणे
तद्वधुवर्गः सस्याः कन्यायाः बंधुवर्गः। आत्ममातृपत्यस्य पितृपत्यस्य मातुल्यपुत्राः। पितुः पत्यस्य मातृपत्यस्य मातुल्यपुत्राः। मातुः मातृपत्यस्य
पितृपत्यस्य मातुल्यपुत्राः इत्येवं रूपं स्मृत्यंतरोक्तः बंधुवर्गसमुदायः एकेनाहं संवर्धितः। नृपुत्रैकः। जनकोपक्षितमाता च त्रिभिर्विवर्तते
शूचिरिति बंधुवर्गः। पितुर्गते हादमं स्मृत्यन्ते प्रसवे पितपक्षे बंधुवर्गे मातापित्रोरपि न स्मृतं। मरणे तु पितृपत्यस्य पितृपत्यस्य बंधुवर्गस्य च सं
वक्ष्यते। शंखः। प्रताप्रतासु घोषितु संस्कृता संस्कृता सुच॥ मातापित्रोस्त्रिरात्रं स्यादितरेषां यथाविधि॥ प्रनुः। वैजिकमभिनरस्य तु पुत्रां
पुत्रं सपिंडं सपिंडकन्यायां प्रौढायां वा सराष्ट्रुभिः। प्रदत्तायां त्रिरात्रेण दत्तायां पक्षिणी भवेत्। षड्विंशति कारः पितुर्गते हादतो न्यत्र यदि
पुत्रा प्रसीयते॥ पक्षिणी तत्र पित्रोः स्यान्तायेषां मिनि निश्चयः॥ इति पुत्रस्य षड्विंशति काराभ्यां स्वर्गहादन्यत्र पक्षिणी विधानाद
त्र पक्षिणी साह। सप्तत्यर्थकारस्तु ग्रामां तरे पक्षिणी। स्वर्गमे त्रिरात्रमाह। तत्र मूलं मयं। मातापितृमरणे देशकालाविशेषे
पौटकन्यायास्त्रिरात्रं। वधमनुर्गपित्रोस्त्वरमे स्त्रीणामूढा नांतु कथं भवेत्। त्रिरात्रेण वशुधिः स्यादिसाहभगवात्यमः। दशाहो धर्मिदि

४५४ ~~संस्कृत~~ ४१ ७ तद्वधुवगस्तेकेनेतिपूर्वोक्तब्राह्मदि

भगि स्वम्हेत्याः

१ परस्परगृहे अन्यत्र वा मरणे ॥ १

ब्राह्मे। पित्रोर्दशाहादूर्ध्वं तमरणश्रवणं यदि ॥ तदा पुत्र्याः समूहायाः पक्षिण्या शौचमिष्यते ॥ भानुगोन्योस्तै परस्परपक्षिणी ॥ ब्राह्मे।
परस्परमृतौ भानुगोन्योः पक्षिणी भवेत् ॥ षडशीतौ तु पितृ १ एवं भानुगृहे पत्रभागीनां विषयने ॥ भानुस्त्रिदिनमा शौचं भानुप
त्यास्तु नेष्यते ॥ भगिनी किल ये भानुमृतश्चेत्ततः कदा ॥ भगिमास्त्रिदिनं प्रोक्तं न तु स्याद्भगिनी वने ॥ इति परस्परगृहे त्रिरात्रमुक्तं न
त्रमुक्तं मृग्यं ॥ भगिनी मरणेपि भानुः पक्षिण्ये न श्वशुरयोर्भगिन्यां च मातुलान्यां च मातुले पित्रोः स्वरिच तद्वधुपक्षिणी क्षपयेन्निशा।
इति भगिनी मरणेपि भगिन्या अपि भगिनी वा यशोषा लक्षिणी ॥ भगिनी मरणे सपत्न्या तु स्मृ पितृगृहे ना शौचं पितृपक्ष इति विष्णु वचनात्
रात्रं अन्तरा मृतौ तु सामान्यपरिभाषा कस्मान्नमेव ॥ भगिनी मसा पत्न्या भानु मरणे तु स्वगृहे अन्यत्र वा स्नानमेव न क्व पक्षिण्यादि ॥ पितृव्यस्त्रा
दिकन्यानामूढानां हेकाहः इति निर्णयसिद्धौ सामान्येनोक्तं न विशेषतस्तथापि तस्यायमाशयः ॥ बंधुत्रयां तर्गतु पितृव्यस्त्रादिकन्यानामूढा
नां पितृगृहे मरणे बंधुत्रयां तर्गतैः मातुलापुत्रादिभिः मातुलादिकन्यादिभ्यश्च एकाहमा शौचं कार्यं ॥ पितृगृहादन्यत्र मृतौ तु स्नानमेव
बंधुत्रयां तर्गतपितृव्यस्त्रादिपुत्रमरणे बंधुत्रयां तर्गतैः मातुलादिपुत्रैः कन्याभिश्च पितृगृहे अन्यत्र वा मरणे सन्निधौ पक्षिणी कार्या
मातुले पक्षिणी शत्रिं शिष्यं हिंसां च वेष्टयेति मनुना गृहविशेषानवेक्षया पक्षिण्या शौचस्य एकरात्रा शौचस्य च विधानात् ॥ सन्नि
धौ पक्षिणी ॥ असन्निधौ एकरात्रिदिवसश्चा ॥ यद्यपि बंधुत्रयां तर्गतानां स्त्रीणां पुत्रममृता पुरुषाणां तन्मातृणां च मातामहमा मरणे
नामह्यदिमरणे तु स्त्रीभिः स्नानमेव कार्यं उक्तं कन्यामरणेपि तैस्नानमेव कार्यमिति युक्तं ॥ भगिन्यश्चात्मनः पित्रोर्मतामहमृतसु
ताः ॥ न्नियंते दत्तकन्यानां स्नानं तेषां तथोच्यते इति स्मृतिना नुक्ता सामान्यतस्तथापि वचनमुक्तं तथापि मदनपारिजात

॥ होबळग्रामस्थनागेशभट्टः कृतकृतसंस्कृतमैत्रमोक्षिकसंस्काररत्नमालायां

५ श्रौतस्मात्तदिवाजायताप

त्रं २

५ शिष्यसनीधं

२ माधवनिर्णसिंधुत्रिरुग्णोकीहेमाद्रिशुद्धिपूरवस्मयसारादिमहानेबंधेषु एव च न स्पृष्ट इ च न सजातीय वचनान्तर
स्मृत्तानुपलब्धान् ननु लं चित्पं ॥ अथ श्रौतं प्रचेताः ॥ मातस्वसामातुल्योः श्वश्रुश्च शुरयो गुरोः ॥ मते चर्हि जिया ज्ये च
त्रिरात्रेण विदुषादि ॥ वधमनुः ॥ संस्थिते पक्षिणी रात्रिदोहि त्रे भागिनी सुते ॥ संस्थिते त्रिरात्रं स्पादि निधयो विवस्थितः ॥ संस्थिते इत्य
उपनीत इत्यर्थमाह निर्णसिंधुः ॥ मनुः ॥ श्रौत्रिये नृपसं पन्ने त्रिरात्रं मरुचिर्भवेत् ॥ याज्यो यजमानः यस्य स्वयंकुलपुरोहितो भवति सः
ऋषिर्बहुकालं याजयित्वा ॥ बहस्पतिः ॥ ग्रहमाता महाचार्य श्रौत्रिये च श्रुचिर्भवेत् ॥
त्रिंशिष्यसिंध्यापवेषु च ॥ बाधवाः बंधुत्रयं ॥ वधमनुः ॥ श्वशुरयोर्भागिन्यां च मातुः ॥ गान्यां च मातुले ॥ पित्रोः स्वसरित् दक्षपाक्षिणी क्षपयो न
शां ॥ मदनपारिजाते स्म संतरं ॥ मातुले श्वशुरे मित्रे गुरो गुर्वगना सु च ॥ आशौ च पक्षिणी रात्रि मृता मातामही यदि ॥ मनुः ॥ त्रिरा
शशेव त्रमाह माचार्ये संस्थिते सति ॥ मनुः ॥ संस्थिते पक्षिणी रात्रिदोहि त्रे भागिनी सुते ॥ इदं मुपनयनात् प्राक् उपरितु त्रिरात्रं मुक्तं प्राक् ॥
गौतमः ॥ पक्षिणी मसपिंडयो नि संबंधे सहाध्यापि च ॥ मातुलमातृ स्व भागिनी भागने पितृ स्त्रादयः ॥ असपिंडयो नि संबंधाः ॥ ॥ अथैक
श्वशुरो विदुः ॥ आचार्यपत्नी पुत्रोपाध्याय मातुलं सहाध्यापि शिष्येष्वेकरात्रेण श्रुतिः ॥ याज्ञवल्क्यः ॥ अहं सुदत कन्या सुवा लेषु विशो
स्थाय धनं ॥ गुर्वंते रास्प नृचान् मातुलं श्रौत्रियेषु च ॥ अनौरसेषु पुत्रेषु भार्याश्च न्यगता सु च ॥ विदुः ॥ असपिंडे स्व वेदमनिमतेष्वेक
रात्रं ॥ अथ सज्योतिः ॥ मनुः ॥ प्रेते राजाने सज्योतिर्यस्यादिष्वेव स्थितः ॥ मदनपारिजाते स्म संतरं ॥ ग्रामेश्वरे कुलपतौ श्रौत्रिये च तप
त्रिरात्रं कथा बंधुत्रयेषु ॥ स्थितिः ॥ शिष्ये पंचयमापन्ने ॥ श्रुचिर्बह्वदरानात् ॥ दिवा चैतदक्षत्रदरानात् ॥ त्रौ श्रुतिः ॥ रात्रौ चेदिवा सूर्यस्वरे
करात्रं मुक्तं ॥ तपनक्षत्रदरानात् प्रादयैः ॥

॥ श्रीगणेशाय नमः ॥ अस्नानमात्रेण शुद्धिः । वृद्धमनुः । भगिन्यां संस्कृतायां च भ्रातृपर्ययसंस्कृते ॥ मित्रेणामातृदि
प्रेते दोहित्रे भगिनीसुते ॥ शालकेन सुते चैव सद्यः स्नानेन हृद्यपि ॥ अत्र पूर्ववाक्यानुसंधानं भ्रातृभगिन्योः भगिन्योः परस्परं
दोहित्रे भगिनेये भगिने शालके देशांतरमृते स्नानं । सविधौ तु पक्षिण्यादि पूर्वमुक्तमेव । शालकसुते नामातृतरि च मृते सा क्रिया वेदस्नाने । पूर्व
नामैव शब्दीये । पितृष्वस्य पतिमतिस्त्वस्य भर्ता मृतो यदि ॥ दशमिं तरे स्नानं कुर्यात् रुद्धं नाकं च न ॥ भगिन्यश्चात्मनो पित्रो मा
तामहश्च तस्य ताः ॥ प्रियं ते दत्तकन्यानां स्नानं तेषां तथोच्यते ॥ दत्तकन्यानामूहकन्यानामिति यर्थः । मातामह इति मातामह्याभ्युपनयनं
अत्र मूलं मृग्यमित्युक्तमेव प्राक् । एवं नामातृशालकयोः पक्षिण्यादिषु शालावृक्षे तदपि पितृशालादिविशेषादुपेक्ष्य मृत्युं निर्णयिष्यताम् ।
अनुकाशौ च विद्वेष्टौ संबन्धिषु मृतेषु स्नानमाह और्वः । मातुश्चासौ यौ नि संबंधेभ्यः पितुश्चासौ मातुः पुरुषाद्यावतां सं
बंधोऽसायते तेषां मृतेषु दकोपस्य शनिः ॥ उदकोपस्य नृजलावगाहः । इति स्नानमात्रशुद्धिः ॥ ॥ अत्र ये पंच व्यवस्था
एकविधये गुरुतया देवैः । विधायकतया परस्परविरुद्धा निवचनानि सन्निहितविदेशस्थानेक्षया गुणवद्गुणापेक्षया नाश्व
कार्यनृपकार्यपेक्षया वा दोष्यानीति विज्ञाते श्वरादय आचार्या आहुः ॥ सापतमानुलादिमरणे तु नाकमपि स्नानं यपि तेषां
शान्तमोक्तसाक्षान्मातृसौ नि संबंधाभावात् । याद्यपि सुमंतुना मातृपितृ संबंधाः आविवाद्या भवन्ति आपंचमदि ज्येष्ठाः । पितृ
नैव पितृस्वगृहमतेषु एकाहं । असापिंते स्वयं शमि मृते एकाहमिति विश्रुतेः ॥ असदमाद

३

जा
सतीय

का
दि

यः सर्वमातरस्तद्गुणतरोमातुलास्तद्गुणिन्योमातुष्यसारस्तद्विहितरश्मिभगिन्यस्तद्विहितरश्मिभगिनेषामेव अन्यथा संकरकारिणस्तु स
 धाध्यापयितुं न देवेति सपत्नमातृभ्रात्रादीमानुतलवाद्यनिदेशात् नोस्ति तथापि सावित्रीविषय एव ज्ञेयः । अन्यथा
 शौचे अन्यथा अध्यापयितुं न देवेत्तु कदाचिदपि तु भगिनीभ्रातृभगिनेषां शौचकरणापत्तेः । आचार्यनः पत्नीनस्तु
 ता शौचं तु मन्वादि साक्षाद्देवनां तस्यैव साक्षात्कारमिति दोषः । तथा च उक्तादकब्रह्मदात्रोर्गरीयन्वदः पितृसादिमनूतं गु
 रुकुले त्रिपुरुषसापिंड्यं तथा यद्येकजाना बहवः पृथक्पृथक् पृथक्पृथक् । एकपिंडाः पृथक्पृथक् शौचाः पिंडस्तु च तृते त्रिपिंडिनि
 शंखोक्तं सापत्नमातृकुले त्रिपुरुषसापिंड्यं विजानीयमानं कुले च त्रिपुरुषसापिंड्यं तथा पंचमात्मनमातृपितृनः
 स्तम्भकमात्रं । सापिंडता निवर्तते सर्ववर्षेष्टयं किंचिदिति देवलोक्तं साक्षात्पितृद्वारकमसंगोत्रसाप्तपुरुषसापिंड्यं साक्षा
 त्मातृद्वारकमात्रं पुरुषसापिंड्यं मेत्सर्वविवाहविषय एव ज्ञेयं नाशौचविषये । आशौचे तु । तेषामाजश्चतुर्थाद्याः पि
 तृयाः पिंडभागिनः । पिंडदः सप्तमस्तेषां सापिंड्यं साप्तपोरुषमिति माह्योक्तं संगोत्रसापिंड्यमेवाह्यं । सापिंडता तु
 सवेषांगोत्रतः साप्तपोरुषी । पिंडश्चोदकदानं च आशौचं च तदानुगमिति शर्यालोहिताभ्यां संगोत्रसापिंड्यस्यैव
 शौचविषये व्यवस्थापनात् । संगोत्रबांधवश्चातिबांधवश्च सजनाः सप्तमाह्यममरः । (इतकविषये नूयते ।) अयं च सपत्नमा
 तृत्वादीमाशौचाभावो निषिद्धाद्यनुरोधेनोक्तः । यतस्तु । सुमंतुक्तः सापत्नमातृभ्रात्रादीमानुतलवाद्यनि
 देशो विवाहविषयकोऽशौचविषयकोपि निस्वीरेन बाधको न नूतमेवाध्यापयितुः पत्न्याः भ्रात्राद्याशौचकरणा

३ असद्विषयं त्रयमर्थः पुरुषासः न प्रसज्यते स्वर्गहे या
 ४ त्रिषुः ॥ आत्ममातुलाः ॥ मातृमातुलाः ॥ पितृमातुलाः ॥ एषोपत्यः ॥ आत्ममातुलपत्नी ॥ मातृमातुलपत्नी ॥ पितृमातुलपत्नी ॥ एषांप्रजाः ॥ आत्मनः प्रजापि
 त्रिषुः ॥ मातृमातुलपत्नीः स्त्रीपुंसाधरणापहोने ॥ एषोपत्ये एतत्संबन्धिना तथा मातरश्चेति स्वभावेनैव यो यातरः तासु पत्नसु वदन्ति स्वस्वहे यहं
 त्रिरात्रमसंपिंडेभु स्वर्गहे संस्थितेषु चेति कोमति त्रिरात्रा शौचं भवति ॥ स्वर्गहादन्यत्र मृतो न पक्षिणी ॥ पक्षिणी मसपिंडयो नि संबंधे सहाधा
 यिनिचेति गौतमसूत्रात् पक्षिण्या शौचं भवति ॥ असपिंडे स्ववेशमनिमृते एकरात्रमिति विष्णुक्रमे काहा शौचं तु सगोत्रसपिंडाभिन्नयो
 नि संबंधे यतिरिक्त ॥ सपिंडमरणे ज्ञेयमित्युक्तं षडशीतिश्लोकार्थः ॥ यो नि संबंधे यतिरिक्तं सपिंडमरणे काहस्त्रानमात्रादि सन्निधानासंनिधान
 देशांतरोपकार्यनुपकारिगुणवरगुणपरतया व्यवस्थापनीयमिति न कापि विरोध इत्यलं प्रसक्तानुप्रसंगेन ॥ ॥ दत्तकविषये नूच्य
 ते ॥ प्रतिगृहीतपितृगोत्रशारया कुलदेवताकुलधर्मा च यत्र प्रतिगृहीतपित्राद्यन्यथाविशेषात् प्रतिगृहीतमातुपितर एव मातामहश्चा
 धेदेवता इति दत्तकमीमांसाकारेणोक्तत्वात् तत्तुल्यत्वात् प्रतिगृहीतमातुपित्राद्या शौचमपि कार्यमिति प्रतिभाति ॥ सपिंडा शौचं
 लभ्ये वक्ष्यामः ॥ दत्तामीमांसायां शाकलः ॥ सूनुर्दत्तस्य चा शौचं रे नो दपितृपक्षजं ॥ भवेदेवं वदं ये के पित्रोरेवापरे विदुरिति ॥ एवमिति
 विष्णुपक्ष एव समर्थितः ॥ प्रतिगृहीतमातापितृपक्षी येष्वपि नूनपक्ष एवाश्रायणीयः ॥ प्रतिगृहीतमातापित्रोरेके पित्रिदिनाद्यन्यथा शौचस्य
 वक्ष्यामः ॥ आशौचं प्रेतसंस्कार्यमातापित्रोर्गृहीतयोः ॥ विधिदत्तकः कुर्यात्क्रियां चैवादि कदिकां ॥ ॥ गौतमो वदन्त्या सपिंडस
 असगोत्रदत्तके नापि पालकपितृदृशा ह मध्येपितुः क्रियाकरणे दशाहा शौचमेकायं न त्रिदिनं ॥ सगोत्रो वा सगो
 त्रवा यो मिदृशा सरे नरः ॥ सोपि कुर्यान्नवभ्राष्ट्रं शुभे तु दशमे हनि ॥ गारुडात् ॥ दशमे तीत इति शेषः ॥
 क्रिया कर्तुं तैरस्पृशं सहेतुदत्तकस्य च हा शौचमेव ॥ सगोत्रं हविर्होतुः सपिंडदत्तके न तु जनेन कर्तव्यं ॥
 रेवा शौचं न जनकपक्षीयामिति

सत्सपिंडानां च सांपिंड्यप्रभुत्वं दशाहा शौचमेव कार्यं न भवेत्

४ उदकदानसहचरिता

अथ सपिंडा शौचं ॥ बहस्पतिः ॥ दशाहेन सपिंडास्तु शुध्यंति प्रेतसूतके ॥ त्रिरात्रेण सकुल्यास्तु स्नात्वा शुध्यंति गोत्रिणः ॥ प्रेते ॥ सूतके चेत्पथः
 सकुल्याः सोदकाः ॥ अष्टमपुत्रपप्रभृति चतुर्दशपुत्रस्य पर्वता इत्यर्थः ॥ पंदशप्रभृति एकविंशतिपुत्रस्य पर्वतं गोत्राः ॥ तेषां ॥ एकोदकानां तु न्यहो
 गोत्रज्ञानां महः स्मृतमिति जाबाल्युक्तेरेकाहः ॥ द्वाविंशतिप्रभृति केवलं गोत्रिणः ते स्नात्वा स्नानमात्रेण शुध्यंति ॥ मरणानंतरं कतिपयदि
 शिष्टदिवसेषु मरणे ज्ञाते दशाहादौ कश्चिद्विदने र वशुधिर्न श्रवणप्रभृति दशाहादिसाहयात्त वक्ष्यः ॥ प्रोक्षिते कालशेषः स्यात्पूणेदि होदकं
 शुचिः ॥ दशो होर्ध्वं शोते तु वासिष्ठः ॥ मासत्रये त्रिरात्रं स्यात्खण्डासं पक्षिणी भवेत् ॥ अहस्तु नवमादवगूध्वं स्नानेन शुध्यति ॥ देववलस्तु
 आत्रिपक्षा त्रिरात्रं स्यात्खण्डासासपक्षिणी भवेत् ॥ परमेकाहमावर्षादूर्ध्वं स्नातो विकुर्यात् ॥ तेनात्र विकल्पः ॥ जननेति कांता शौचाभाव
 माह देवलः ॥ नाशुधिः प्रसवा शौचे व्यतीते बुदिने थपि ॥ जनने विस्तुस्नानमाह मनुः ॥ निर्देशं ज्ञातिप्ररणं श्रुत्वा पुत्रस्य जन्मच ॥ सवासा जलमा
 स्नुसशुद्धो भवति मानवः ॥ मरणे तु पश्चात्तरमाह विष्णुः ॥ अर्वाकृत्रिपक्षा त्रिनिशं खण्डासा च दिवानिशं ॥ अहः संवत्सरादवगिदेशांतरमतेष
 पि ॥ सोदके देशांतरं दशाहा ॥ मरणे ज्ञाते पेशरीरः ॥ देशान्तरमृतं श्रुत्वा क्रीवे वेर्या नसे यतो ॥ मने स्नानेन शुध्यंति गार्हपत्या वे
 च गोत्रिणः ॥ निरग्रेर्षादिनमारभ्य शौचाग्नेदाहदिमारभ्या शौचप्रवृत्तिमाह पैठिनसिः ॥ अनाग्निमत उक्तां ते कश्चिदग्निमतो भवेत् ॥
 राशौचादिदिनानिषु ॥ दाहादग्निमतो विद्यादि रास्थे मते सति ॥ मातापि विषये दशाहविमासवर्षाद्यति क्रमे विपूणा शौचमाह पैठिनसिः ॥
 पितरो च मृतो स्यातां दूरस्थो विहिपुत्रकः ॥ श्रुत्वा तद्दिनमारभ्य दशाहं स्नूक्री भवेत् ॥ पुत्रमरणे तु त्रिदिनादिन पूर्णशौचं ॥ सपत्न्या नु मरणे दशा
 मातृपत्या मपेता मां मातृवर्ज्यं दिजोनमाः ॥ संवत्सरे व्यतीते पि त्रिरात्रमशुचि भवेत् ॥ इदं सौरस्य विषयं ॥ दत्तके न तु भवि कांता त्रिदि
 नमेव शुचिः ॥ त्रिरात्रं सौरकाश्याः ॥ चतुर्दशपुत्रपानंतरं पुत्राणां स्नानाभावपि त्रिरात्रेण सकुल्यास्तु स्नात्वा शुध्यंति गोत्रिण इति स्मृतं स्नानमात्रे विधानात् ॥

आशौचसंपातोनेणयः ॥ यमः ॥ अनन्तेननचस्यामरणे मरणंतथा ॥ पूर्वशोभेणशुभिस्यादुतराशौचवर्जनं ॥ उशनाः ॥ स्वल्पाशौचस्यधेनुदीर्घा
 शौचंभवेद्यदि ॥ नपूर्वेणविशुद्धिः स्यात्स्वकालेनेवशुभमिति ॥ अगिराः ॥ स्तनकेमृतकेचस्यामृतकेतथसूक्तं ॥ नत्राधिकसमृतकेशौचं कुर्यान्नस्तनके ॥
 आशौचादिनेअस्नानंतरंआशौचांतरपातेनपूर्वेणशुभिकितुआगंनुकदिनदमादिनेसाहशानातपाः ॥ रात्रिशौचेच्छाहाशुभियामिशौचेशुभिस्र
 हातु ॥ शरवः ॥ मातर्यग्रेप्रमीतायामशुभोमि तेपिता ॥ पितुः शोभेणशुभिमातुः कुर्यान्नुपक्षिणं ॥ विनाशौचमध्येमातमरणेपित्राशौचानंतरंमात्रा
 शौचंपक्षिणीमधिकंकुशत्रुपित्राशौचाच्छुधिरितिलुरीयपादायः ॥ अन्वारेहणेनुनाधिकपक्षिणीसाहलपुहारीतः ॥ यदाजारीविशोदमिप्रियस्यप्र
 यवांछया ॥ तदाशौचंविधातजंभत्रीशौचंक्रमेणाह ॥ गहीताशौचानांपुत्राणांकोलांतरेपितसंस्कारांगारौवेमातुः सपिंडस्यवामरणेनपूर्वशौ
 शेनशुभिअतिक्रान्तकालादिधामाननिमित्तस्यबलत्वादितिनेणयसिंधुः ॥ भर्तृदशाहमध्येअन्वारेभर्तृशौचेनेवशुधिः ॥ दशाहसुरमकारोहेतिदि
 नंसहगमनेसंपूर्णमिगोशः ॥ अग्नेदवादात्साध्वीस्त्रीनभवेदात्मघातिनी ॥ अहाशौचेनिरतेनुभ्राह्मणप्रोतिशास्त्रयदितिब्राह्मण ॥ अतीत
 संस्कारांगमाशौचं तस्मिन्कृतमिप्रसंस्कारासंस्कृताशौचानेणयेजेय ॥ अथद्वतकीतकविमादिपुत्रेषु ॥ अहीनवृणगिसुभायसुचसपिं
 डहेपिप्रसवेमरणेचदत्तकस्यपूर्वापरपित्रोरहीनवृणगिस्त्रीभर्तृश्वत्रिरात्रमेवात्रौचंनदशाहादिपूणाशौचंसाहनिर्णसिंधोशरवः ॥ अ
 नोरसेपुपुत्रेषुभायस्वयगातासुच ॥ परपूर्वासुचस्त्रीपुत्रिरात्राशुधिरिष्यते ॥ सपिंडानांनुहारीतः ॥ स्तनकेमृतकेचैवत्रिरात्रंपरपूर्वयोः ॥ ए
 काहस्तसपिंडानांत्रिरात्रंयत्रयेदितुः ॥ हीनवृणेतु ॥ शरवः ॥ परपूर्वासुभायसुपुत्रेषुकृतकेषुच ॥ नानध्यायोभवेतस्यमाशौचंनोदकक्रिया
 पितृमरणेपितृकादीनांत्रिरात्रमाहब्राह्मणमिति ॥ दत्तकश्चस्वयंदत्तमित्रैः कोनएवच ॥ स्तनकेमृतकेचैवत्रिरात्रोचस्यभागिनः ॥ दत्तक
 पुत्रयोत्राननमरणयोः सपिंडानमेकाहमाहहोमः ॥ एकाहस्तसपिंडानांत्रिरात्रंयत्रयेदितुः ॥ सपिंडास्त्वत्रप्रतिगहीतरेवविवक्षितान्तुनकस्य
 स्तनोदितस्यमाशौचंस्तोदपितृपक्षजं ॥ भवेदेवंबदलेकेपित्रोरेवोपरेविदुश्चितिशकलेनमृतिगहीतपितृपक्षस्येवतुरीयचरणेनसमक्षितंरात
 दत्तकस्योरसपुत्रोत्रादिभिर्देनकमरणेदशाहादिपूणाशौचंमेवकाये ॥ ओरसपुत्रप्रपोत्रादीनामपिदत्तकेनपूणमिवकाये ॥ इदंस्वयंमसंगेव
 दत्तकविषयमेव

सुमंतोर्वादि सापतमात्रात्रादिकन्याविवाहविषय एव न्यायः ॥ एतन्मंत्रं स्यात् नहि सापतमात्रादिकं सावित्र्यमेव दध्याधवातसंधिपिनोवर्ज्या इमे सर्वमान्य
 पतिरूपं दूषणमिति चेन्न ॥ प्रकांशं तरेण तद्वर्णपरिहारसंभवात् ॥ तथाहि ॥ अध्यापयितरितपत्नीपुत्रयोः पितृव्यमातृवप्रातृसातिदेशात्
 दशाहादि सपिंडाशौचेप्राप्तेऽध्यापयितुः पत्नीभ्रात्रादौ मातृलेवाद्यातिदेशेनत्रिरात्रसपिंडाशौचेचप्राप्तेत्रिरात्रमाहारावाशौचमा
 चायेसांस्थितेसति ॥ तस्यपुत्रेपत्यांचदिवारात्रमितिस्थितेरियादिमन्वादिवचनानानियमार्थस्वीकारेणादोषात् ॥ नियामकहंवे
 थं जेय ॥ आचार्यादिमरणनिमित्तकमेवाशौचंनतपुत्रादिजनननिमित्तं ॥ तथात्रिरात्राद्येवाशौचंनदशाहादि ॥ तथा आचार्येपत्नीपुत्राणा
 मेवाशौचंनतपत्नीभ्रात्रादीनामिति नियम्यते ॥ नचैकेनविधिनाअनेकनियमस्वीकारेवाक्यभेदापत्तिरितिवाच्यं ॥ आचार्यसंबंध्या
 शौचास्वीकारविषयकसकलेदेशीयाशिष्टाचारानुशोधेनवाक्यभेदस्यादोषत्वात् ॥ नचसापतमातृलाद्याशौचविषयकाचारभावे
 नसुमंतुवाक्येऽशौचार्यमपिमातृलेवाद्यानिदेशस्वीकारेमानाभावइतिवाच्यं ॥ अन्वदिमरंवर्यप्राप्तावास्तुनरोध्यातिप्राचीनैषदुर्गा
 निकमसाचार्यदर्शनात् ॥ तस्मिन्नेषडशीतिः ॥ एवंपित्रोर्भगिन्योवेयेपितामहयोस्तथा ॥ येमातामहयोश्चैवभगिन्योतत्प्रजाश्रयाः ॥ मातु
 लाः स्वस्यपित्रोश्चपत्यश्चैषांप्रजाश्रयाः ॥ मातरश्चेतिनिसर्वेषुपक्षिणीस्यगृहेचहं ॥ एवंश्वशुरजामातृदोहित्रेविपदिस्मृतं ॥
 यमः ॥ जामातरिमतेशुभिस्रिशत्रेणोभयोः स्मृता ॥ पक्षिणीशालकानांस्यादितिज्ञानातपोब्रवीन्नाइति ॥ यद्यपिइदंमूलाभावात्
 नाक्षरादिविशोधाद्योपेक्षामितिनिर्णयसिंधुनाउक्तं ॥ तथापितत्त्रौटिवादमात्रमेव ॥ तत्रदोषपरिहारसंभवात् ॥ तथाहि ॥ पित्रोर्भगिन्यो
 मातृस्यसापितृषसा ॥ पितोमहयोर्भगिन्यो ॥ मातृमहयोर्भगिनी ॥ पुत्रोऽपितुः पितृषसा ॥ पुत्रोऽपितामहभागिनी ॥ पुत्रोऽपितुः पितृषसा ॥ मा
 तामहयोर्भगिन्यो ॥ पुत्रोऽपितामहभागिनी ॥ पुत्रोऽपितुः पितृषसा ॥ पुत्रोऽपितामहभागिनी ॥ पुत्रोऽपितुः पितृषसा ॥ मातुलाः स्वस्यपित्रोश्च

पितामहश्चपितामहीचेनेपुमास्त्रियेसकशेषः ॥ एवमाह ॥ तत्प्रजाः ॥ मातृपितृषसादिमन्मन्त्रेदितामहमातृहभागिनीप्रजाः ॥
 केरिसंभाविज्ञेय

३ नृपेपिकसंस्काररत्नमालाधनप्राप्तिकवचनात् । दशांशान्तः श्रवणेवधमनूतं त्रिरात्रं । तदूर्ध्वं पक्षिणी । ४ अभसापतमा
 तुलायाशोचंसाक्षान्मानुलवस्त्रीभिः पुंभिः श्रवणमेव । विलपन्तः सर्वमातरः तदूर्ध्वं तरोमानुला तादृगिन्यो
 मातृस्वसारस्तदुहितरश्मयानि-यस्तदुपहानिभामिनेयानीति निगमिस्सिधुधनं सुमंतुस्मसा मातृताद्यति
 देशाभिधानात् । नचेतदाभ्यस्यदिनाहप्रकरणस्थलेनाशौचादिष्वप्युक्तिनिर्वाच्यं । असतिबाधे आशौच
 विषयकस्य विस्तीर्णकारेणाप्यभावात् । + यमस्तु द्विजस्य मरणे वेश्मविशुध्यति दिनत्रयात् ॥

१२.५
 ५५

त्रिरात्रमस्य पिंडेषु स्थगहे संस्थितेषु चेति कोर्मि । अस्य पिंडे स्थवेश्मनि मते एकत्रा मिति विदुः । पक्षिणी प्रसविं डयो निसंबंधे सहा
 ध्यापि निचेति गोतमः ॥ अंगिराः ॥ गहे यस्म्यतः कश्चिदस्य पिंडः कथं वन ॥ तस्याप्यशौचं विज्ञेयं त्रिरात्रं न संशयः ॥ अशमापिंडः संगो
 वस्य पिंडमिच्छी यत्किंचिदस्य संबन्धी यास्यः । नमः पुर्यासार्थं कुरुस्वीकारात् । असंबन्धिनिस्तृतीये स्थगह मते तु । गहशुचिमात्रं ।
 संवर्तः । गहशुचिं प्रवक्ष्यामि अंतरस्थराजद्विते ॥ प्रोक्तं ज्यमन्मयं भांडं सिद्धमनंतं यैव ॥ तोमयेनोपनिष्याथ फागेनाप्रापयेद्धयः ।
 बालुणैर्मंत्राहृतैश्च हिरण्यकुराभारैः ॥ सर्वमभ्युक्षयेद्देशमन्तः शुध्यत्यसंशयं । तदूर्ध्वं स्थगह मते तु । बृहन्मनुः । श्वशू
 पतिनाश्यायनान्श्रौतमन्दिरे । शौचं तत्र प्रवक्ष्यामि मनुनाभाषितं यथा । दशरात्राद्यनिमते यासां चतुर्भवेद्युच्येद्वाभ्यानुपात
 ते गेहमन्ते मासवतुष्टयात् । असंते वतये हृदि पितृवंपनुरव्यवीतुः । ग्रामपथगतौ वा वयसि ॥ तिकस्य मित्वा ग्रामस्येता
 वसशौचं निर्गतं शुचिं तामिष्यात् । आपस्तम्बस्तु अंतः शवे ग्रामे धनुः शतदशमिन्नमभ्युपनिष्यात् । ननु तं स्थगहमन्तं

[illegible]

4507

२. धर्म की माहौल

२

७

गिनीपुत्र्यापेकविषयेगुरुलध्वारौचप्रतिपादकतयापरस्परविरुधानां सन्निधिबिदेरास्थापेक्षया व्यव
स्थापनस्योक्तत्वात् ॥ मापवेनतु ॥ दत्तानारापितुगेहेसूयेताथमिमेतया ॥ तद्वधुवर्गस्येकेनारुचिसल्लुनकस्त्रिमिरिवा
लवचनात् ॥ प्रसवेपित्रिरात्रेपिनो ॥ एकदात्रंभ्रात्रादिबंभुवर्गस्येतत्तं ॥ निर्णसिंधुनातु ॥ पितृगृहेप्रसवेस्यस्योभीमिमांश
मातुलायांनथैवचेतिवधुस्वतिनापक्षिण्युक्तंभातिमिन्नानामेकाहः ॥ मातुस्तुपक्षिणीसक्तं ॥ देवांतदेतु ॥ भगिनांसं
स्तुतायांचभ्रातृवपिचसस्तुतइतिवधुप्रतूक्तंभातुःस्तान्नामवेवेयक्तं ॥ पितृगृहादन्यत्रमतौतु ॥ सद्यस्तौटंकयायांभाभवेन
श्रोतायांवासस्तुकिं ॥ प्रदत्तायात्रिरात्रेणदत्तायांपक्षिणीभवेदितिपुलस्त्येनाविहितायास्त्रिरात्रपक्षिणीविधानास्तु
गृहेत्रिरात्रमन्यत्रपक्षिणीनिव्यवस्थापिते ॥ स्मृसुर्थसारेतु ॥ प्रताप्रतासुयोपिस्तुसंस्तुतासंस्तुतासंस्तुतासुन
मातापित्रोस्त्रिरात्रंस्यादितरेषांयथाविधीतिशंखेनस्वगृहेपरगृहादिस्थानविशेषमनपेक्षयाविशेषेणैवरात्रिविधापिने
नात्स्वयाने ॥ त्रिरात्रंगामांतरेतुसद्यस्तौटंकपुलस्त्येन ॥ पक्षिणीउक्ता ॥ भातृभगिन्योपरस्परंतु ॥ परस्परंमृतो
भातृभगिन्योपक्षिणीभवेत् ॥ मातुलाशौचवसुच्यो ॥ पितृव्याशौचमिष्यंतइतिनिर्णयसिंधुस्थब्राह्मवचनास्तक्षिणी ॥
परस्परस्तुपरस्परमित्यपरस्परगृहेइत्यर्थमाहवउशीनिकारः ॥ पितृव्यवर्णनमित्तकपक्षिण्याशौचस्याशीष्टविगानापितृव्यमरणे
परिणीतपुत्रास्तानमेकिकेनकसिंधुः ॥ पितृव्यादिपितृपक्षीप्रसपितैस्तु ॥ पितृगृहमरणे ॥ दत्तानारापितुगेहेतिब्राह्मवचना
मुक्तंमतिभा
नादेकाहमाशौचंकार्यं ॥ अत्रमृतौतु ॥ मातुभ्यासयोनिसंबंधेभ्यः ॥ पितृभ्यासप्तमासुरमात्रावतंसंबंधोसायततेषामे ॥ २

स्तान्नामत्रं ॥

४३ देवयोनिर्भूतौ शौचं सर्ववर्णसाधारणं। तुल्यं वसि सर्वेषामिति कांते तथैव चेति व्याप्रवादस्मृतेः॥ ८॥ भगिन्यां संस्कृता धृतीयादि
कन्यामातापितृविषये माधवधवस्तु। अजातदंतकन्या सुतपित्रोरेकरात्रकमिति काहर्जुजिनस्मृतेः। अजातदंतक
न्यामरणे मातापित्रोरेकरात्रं। जातदंतमरणे तु। प्रसूते प्रसूता सुचयोऽपि सुसंस्कृता संस्कृता सुच्यं मातापित्रोस्त्रि
रात्रं स्मृदितरेषां यथाविधीति शंखोक्ते स्त्रिरात्रमाह। मूर्धाभिसिक्त संकरजं बालं कायाशौचे स्थविरुशः प्रचारा
भावात् नो हतदुःखते॥ इति वयो वस्त्रनिष्काशौ च निर्णयः समाप्तः॥ १॥ अथावस्था विराषेणा शौचमुच्यते॥
विवाहितकन्या शौचमाह विष्णुः। संस्कृता सुस्त्री पुना शौचं पितृपक्षे तत्प्रसवमरणे चेत्पितृगृहे स्यातां तदेकरात्रं
त्रिरात्रं चेति। कन्यायापितृगृहे प्रसवे विनादिसर्वसपिंडानामेकरात्रसूतकं मरणे त्रिरात्रमिति विष्णुश्रुतेश्चरः।
पितृगृहादन्यत्र प्रसवे मरणे वा नाशौचं पितृपक्षे इत्यस्मादेव निषेधात् त्रिरात्रं नामाशौचं भाव एति विज्ञाने भूराशयः
प्रतिभाति। श्वशुरयोर्भगिन्यां च मातुलान्यां च मातुले॥ पित्रोः स्वसरितद्वयपक्षिणी क्षपयेन्निशाचि बृहस्पतिदि वृत्ति
स्वग्रंथधृतवचसां। ग्रंथगौरवदोषाय स्वेनानुक्तानामन्यत्रोक्तानां। दत्तानां शीपितुर्गृहे सूयेताथ म्रियेत वा॥ तद्व
धुवर्गस्त्यकेन युचिस्त जनकस्त्रिभिः॥ पितृगृहादतो न्यत्र यदि पुत्री प्रमायते॥ पक्षिणी तत्र पित्रोः स्यान्नान्ये
षामिति निश्चयः॥ इत्यादि ब्राह्मणपुनस्मादिवचसां भगिन्यां संस्कृतायां च भ्रातृव्यं विचसंस्कृते॥ मित्रे जाभातरि
प्रेते दोहित्रे भगिनी सुते॥ शालके तस्मिन्नेव वसद्यः स्नाने नशुधृतीति स्वोक्तवचसमन्यादिवचसां च भ

शंखनिर्गुणोः सपिंडता तु सर्वेषां गोत्रतः सात्त्विकी ॥ पिंडश्चोदकदाने च ॥ आशौचं च न दानुगं ॥ १ ॥
 सपिंडास्तु सनाभय इत्यमरः ॥ सगोत्र बांधवजातिबंधुस्वस्वजनाः समा इति च ॥ बांधवो बंधुमित्रयोः ॥ बंधुर्भाति बांधवयो रिति हेमकोशः ॥
 बाह्ये ॥ सर्वेषां वैवर्णानां विज्ञेया सात्त्विकी ॥ सपिंडता ततः पश्चात्समानोदक संततिः ॥ ततः कालवशात् तत्र विस्मृतौ नामगोत्रतः ॥ समानो
 दक संज्ञातस्तान्मात्रादिन इति ॥ मनुः ॥ सपिंडता तु पुरुषे सप्तमे विनिवर्तते ॥ समानोदकभावं जन्मनामो रवेदने ॥ कुरुस्थान् सप्तसंविताः त
 त्रयः सोदकाः तां सर्वे सगोत्रा इति साविं उपनिषद्विनिर्णयसिंधुः ॥ स्त्रीणां तु अप्रतानां तु स्त्रीणां त्रिपुरुषा विज्ञायत इति वसिष्ठः ॥ इदं वा
 ग्दानो तत्संविज्यं वाग्दानात्पूर्वम् ॥ अप्रतानां तथा स्त्रीणां साविं ज्यं सात्त्विकं तेषां सप्तमे वेति गोत्रः ॥ इदं च साविं ज्यं
 मांशो च एव विवाहादौ तु ॥ पंचमाह सप्तमाह धर्ममाह तत्पितृ तत्तत्तथा कं ज्यं ॥ पितृ व्यपत्त्या दीनां सपिंडता तु एकस्य सागता भर्तुः पिंडगोत्रे
 च सूतक इति स्मृतिर्वैशाख्ये तद्व्यादि वृत्तेषां ॥ अंगिराः ॥ सर्वेषां वैवर्णानां सूतकं मृतकं तथा ॥ दशाहं ह्युपिरेतेषां मिति शातातपो ब्रवीत् ॥
 अस्यापवादः ॥ मरीचिः ॥ आचतुर्धा दुवेत्स्यावः पातः पंचमषष्ठयोः ॥ अतदुधं प्रसूतिः स्याद्दशाहं सूतको भवेत् ॥ स्त्रावेमातुस्त्रिशतं स्यात्स
 पिंडाशौचं वर्जनं ॥ पाते मातुर्गर्भासं सपिंडानां दिनत्रयं ॥ बृहन्मनुः ॥ जीवन्नातो यदि मृतो मृतः सूतकमेव तु ॥ सूतकं सकलं मानुः पित्रा
 दीनां त्रिशतकं ॥ मृतः नाकं छेदात्तु विमिति शेषः ॥ जैमिनिः ॥ यावच्छ्रियते नाकं तावन्नाप्रोति सूतकं ॥ छिन्नेनो वेतनेः पश्चात्सूतकं त्रिविधा
 यते ॥ अत्र सूतकशब्दः शावाशौचपर इति निर्णयसिंधुः ॥ दशाहं मध्ये शिशुमरणे ॥ शंखः ॥ प्राज्यामकरणात्सद्यः श्रुतिरिति ॥ एकादशे हनि
 पिता नाम कुमादिनिश्रुतिः ॥ गोतमस्तु वरुणो ॥ अंगिराः ॥ नाशौचं सूतकं प्रोक्तं सपिंडानां कथंचन ॥ मातापित्रो रशौचं स्यात्सूतकं मानुदेव वा ॥
 पैवीनसिः ॥ सपिंडाः शुचयः सर्वे मातापित्रोस्तुतकं ॥ सूतकं मातुदेव स्यादुपस्थपिना ॥ शुचिः ॥ अत्र सूतकशब्दो अशौचपर इति ॥ र
 दतः ॥ न त्रैवस्मृतं ततः ॥ अंतर्दिशाहे जातस्य शिशोर्निष्क्रमणं यदि ॥ सूतकं नैव शुचिः स्यात्पित्रोः शातातपो ब्रवीत् ॥ अत्राचारो ब्रथा ॥
 ८१॥ सपिंडाः शौचं तथैवाह ॥ त्रिमहं च तत्र हस्तभा ॥ ४॥ ४५॥ दशाहं ह्युपिरेतेषां मिति शातातपो ब्रवीत् ॥ अत्राचारो ब्रथा ॥
 मरीचिः ॥ दशाहं ह्युपिरेतेषां मिति शातातपो ब्रवीत् ॥ अत्राचारो ब्रथा ॥ मरणांतं तथा चान्य ॥ दशापक्षास्तु सूतकं ॥ ८

अप्रतानां तथा स्त्रीणां साविं ज्यं सात्त्विकं तेषां सप्तमे वेति गोत्रः ॥ इदं च साविं ज्यं मांशो च एव विवाहादौ तु ॥ पंचमाह सप्तमाह धर्ममाह तत्पितृ तत्तत्तथा कं ज्यं ॥ पितृ व्यपत्त्या दीनां सपिंडता तु एकस्य सागता भर्तुः पिंडगोत्रे च सूतक इति स्मृतिर्वैशाख्ये तद्व्यादि वृत्तेषां ॥ अंगिराः ॥ सर्वेषां वैवर्णानां सूतकं मृतकं तथा ॥ दशाहं ह्युपिरेतेषां मिति शातातपो ब्रवीत् ॥ अस्यापवादः ॥ मरीचिः ॥ आचतुर्धा दुवेत्स्यावः पातः पंचमषष्ठयोः ॥ अतदुधं प्रसूतिः स्याद्दशाहं सूतको भवेत् ॥ स्त्रावेमातुस्त्रिशतं स्यात्स पिंडाशौचं वर्जनं ॥ पाते मातुर्गर्भासं सपिंडानां दिनत्रयं ॥ बृहन्मनुः ॥ जीवन्नातो यदि मृतो मृतः सूतकमेव तु ॥ सूतकं सकलं मानुः पित्रा दीनां त्रिशतकं ॥ मृतः नाकं छेदात्तु विमिति शेषः ॥ जैमिनिः ॥ यावच्छ्रियते नाकं तावन्नाप्रोति सूतकं ॥ छिन्नेनो वेतनेः पश्चात्सूतकं त्रिविधायते ॥ अत्र सूतकशब्दः शावाशौचपर इति निर्णयसिंधुः ॥ दशाहं मध्ये शिशुमरणे ॥ शंखः ॥ प्राज्यामकरणात्सद्यः श्रुतिरिति ॥ एकादशे हनि पिता नाम कुमादिनिश्रुतिः ॥ गोतमस्तु वरुणो ॥ अंगिराः ॥ नाशौचं सूतकं प्रोक्तं सपिंडानां कथंचन ॥ मातापित्रो रशौचं स्यात्सूतकं मानुदेव वा ॥ पैवीनसिः ॥ सपिंडाः शुचयः सर्वे मातापित्रोस्तुतकं ॥ सूतकं मातुदेव स्यादुपस्थपिना ॥ शुचिः ॥ अत्र सूतकशब्दो अशौचपर इति ॥ र दतः ॥ न त्रैवस्मृतं ततः ॥ अंतर्दिशाहे जातस्य शिशोर्निष्क्रमणं यदि ॥ सूतकं नैव शुचिः स्यात्पित्रोः शातातपो ब्रवीत् ॥ अत्राचारो ब्रथा ॥ ८१॥ सपिंडाः शौचं तथैवाह ॥ त्रिमहं च तत्र हस्तभा ॥ ४॥ ४५॥ दशाहं ह्युपिरेतेषां मिति शातातपो ब्रवीत् ॥ अत्राचारो ब्रथा ॥ मरणांतं तथा चान्य ॥ दशापक्षास्तु सूतकं ॥ ८

125

4(B)

+

125
4(B)

Handwritten text in Arabic script, appearing to be a list or a series of entries, possibly related to a catalog or inventory. The text is written in dark ink on aged, yellowed paper. The script is cursive and somewhat faded, but legible. It appears to be a list of items, possibly books or documents, with some entries starting with 'كتاب' (book) or 'مخطوط' (manuscript). The text is arranged in several lines, with some entries indented. The overall appearance is that of a historical record or a library inventory.

पूर्वमर्तपिडाततः पत्नीपिडा
रुद्रमर्तपिडाततः पत्नीपिडा

सुमति

श्रीः ॥ निधाय सिधुना गेडाभदी ॥ २२ ॥ का कानि संगृह्यते ॥ संस्थितं पतिमा लिग्य प्रविशेद्या हताशनं ॥ तस्याः
पिडादिकं देयं क्रमैः पाणिपिडा वत् ॥ ११ ॥ यदा नारी विशोदग्रां प्रियस्या प्रियवां च्छया ॥ तदा शौचं कथयानं यं भ
वति शौचं मेण ॥ १२ ॥ अहा शौचं विकर्तव्यमाद्य मेकादशो हनि ॥ अतीतयिषये सद्यः सद्यः हो ध्वंवा तादृश्यते ॥ १३ ॥
सगोत्रो वाऽसगोत्रो वा यो जिंदया ॥ तस्मै नरः सोपि कुर्यात् न वश्चाधुं धुधे तु दशमे हनि ॥ १४ ॥ प्रथमे हनि यो दद्यात्
तदा दशाहं समापयेत् ॥ संवर्तः ॥ सद्यः शौचं विदातव्याः सवेपियुगपन्था ॥ अथवा ॥ दशाहं कृतं प्रथमे सद्यः शौचं
समाप्य च ॥ एकादशाहं द्वितीये तृतीये किं सपिंडं न ॥ ४ ॥ मनुः ॥ उच्यते राहवेशेः सत्रधर्महतस्य च ॥ सद्यः स
तिष्ठते यज्ञस्तथा शौचं मिति स्थिते ॥ ५ ॥ अथवा ॥ सद्यः शौचं विदातव्यं प्रेतस्यैकादशो हनि ॥ स एव दिव
सस्तस्य आधापिदो दकादिषु ॥ ६ ॥ सपिंडमरणं चेत्स्योऽपि वत् प्रेतकर्मणि ॥ प्रेतकर्मस्थितं कार्यं सपिंडी
करणं विना ॥ ७ ॥ सपिंडा नाम शौचाणां सापिंड्या चोचने गमे ॥ सपिंडीकरणं कुर्यादिति वेदविदो विदुः ॥ ८ ॥ य
दि स्याद्गुरुकर्म तुल्यं पुं कर्म प्रकृतं ॥ गुरुकर्म चरेत्पूर्वतः पुं कर्म ततः परं ॥ ९ ॥ भवेद्दहनं मे कत्रदं पत्योस्तु यदा त
दा ॥ दशो हानं तयोः कुर्यात्प्रेतकर्म यथाविधि ॥ १० ॥ सपिंडीकरणं कुर्यात्प्रेतदीये द्वादशो हनि ॥ सपिंडजनने प्राप्ते
कुर्यादेकादशो हनि ॥ ११ ॥ प्रयोगरहो ॥ आशिवो १६ दिगुणा दभरि जपा ३३ ॥ ४ स्वस्ति वाचनं ५ पितराष्टः ६ स्वसं
बंधः ७ शर्मशष्टः ८ स्तथैव च १२ ॥ पात्रांतभो ९ वगाहश्च १० उत्सुको ह्येव नादिकं ११ तसि प्रश्न १२ विद्विः १४ शेष
अथ सत्रे वच ॥ प्रदक्षिणा १६ विसर्गश्च १७ सीमां तानुगम्य १८ स्तथा ॥ अष्टादशपदार्थं स्मृत् प्रेतश्राद्धं विवर्जयेत् ॥ १४ ॥
एकोद्विष्टदेव ११० ॥ ११ ॥ मेकाध्वै २ कपायत्रकं ३ आवाहना ४ ग्रीवकरणं ५ ह्यस्य वत् ६ १५ ॥

श्रीगणेशाय नमः ॥ पत्न्याः भर्तृसहगमने विचारः क्रियते ॥ निजयसिंधो ॥ व्यासः ॥ संस्थितं पतिमा लिं
ग्य प्रविशेद्या हताशनं ॥ तस्याः पिडादिकं देयं क्रमैः पाणिपिडा वत् ॥ ११ ॥ आचार्यः ॥ भवेद्दहनं मे कत्रदं प
त्योस्तु यदा तदा दशाहं वत् ॥ कुर्यात्प्रेतकर्म यथाविधि ॥ १२ ॥ यदि स्याद्गुरुकर्म तुल्यं पुं कर्म प्रकृतं ॥ गुरु
कर्म चरेत्पूर्वतः पुं कर्म ततः परं ॥ १३ ॥ पत्नी ॥ ज्येष्ठभार्या वत् सपिंडीकाध्याप्य मातृपितृणां मुक्तोक्त
मुक्तपुत्रं पूर्वतः पुं कर्म ततः परं ॥ १४ ॥ पत्नी ॥ ज्येष्ठभार्या वत् सपिंडीकाध्याप्य मातृपितृणां मुक्तोक्त
पुं कर्म चरेत्पूर्वतः पुं कर्म ततः परं ॥ १५ ॥ सपिंडीकरणं कुर्यात्प्रेतदीये द्वादशो हनि ॥ सपिंडजनने प्राप्ते
कुर्यादेकादशो हनि ॥ १६ ॥ सपिंडा नाम शौचाणां सापिंड्या चोचने गमे ॥ सपिंडीकरणं कुर्यादिति वेदविदो विदुः ॥ १७ ॥ य
दि स्याद्गुरुकर्म तुल्यं पुं कर्म प्रकृतं ॥ गुरुकर्म चरेत्पूर्वतः पुं कर्म ततः परं ॥ १८ ॥ भवेद्दहनं मे कत्रदं पत्योस्तु यदा त
दा ॥ दशो हानं तयोः कुर्यात्प्रेतकर्म यथाविधि ॥ १९ ॥ सपिंडीकरणं कुर्यात्प्रेतदीये द्वादशो हनि ॥ सपिंडजनने प्राप्ते
कुर्यादेकादशो हनि ॥ २० ॥ प्रयोगरहो ॥ आशिवो १६ दिगुणा दभरि जपा ३३ ॥ ४ स्वस्ति वाचनं ५ पितराष्टः ६ स्वसं
बंधः ७ शर्मशष्टः ८ स्तथैव च १२ ॥ पात्रांतभो ९ वगाहश्च १० उत्सुको ह्येव नादिकं ११ तसि प्रश्न १२ विद्विः १४ शेष
अथ सत्रे वच ॥ प्रदक्षिणा १६ विसर्गश्च १७ सीमां तानुगम्य १८ स्तथा ॥ अष्टादशपदार्थं स्मृत् प्रेतश्राद्धं विवर्जयेत् ॥ १४ ॥
एकोद्विष्टदेव ११० ॥ ११ ॥ मेकाध्वै २ कपायत्रकं ३ आवाहना ४ ग्रीवकरणं ५ ह्यस्य वत् ६ १५ ॥

कृत

जेतस्य कर्तुं शोभनमोरदि

कादशोहनि। स एव दिवस स्यात्स्य ५०५ पिंडोदकादिषु इति शंखस्युक्तिः पक्षांतरेणोका
नारायणमहामेतसंस्कारो। सद्यः शोचेद्विनीयते न आद्यशोधकरणपक्षो नामे शोभया। संवत्तः।
सद्यः शोचो विधानव्याः सर्वे पिबुगपतथा। स्म संतरदिशा हकृत्पथमे सद्यः शोचो
समाप्य च। एकादशाहं दिनी येन नीयेने स्यात्पिंडन। इति। नीयते सगुरु स माषे। ल
घुहारीत्। यदा नारी पिंडोदकमिष्यत्यत्रिषु बांधव्या। तदा शोचो विधानव्यं भवति शोचो
अर्चयेत्। इदं दशाहं नः सहगने पृथक् कृतं समाह्वयेत्तदा न्यारोहणे पिसुमे। भवति शो
चेनेव नानेवामरिपथः। मनुः। उद्यते राहवेशास्त्रैः धनधर्महतस्य च। सद्यः संनिष्ठमेव
शस्तथा शोचो विनिश्चितः। सद्यः पदमेतत्कर्मोत्तमा लोचनं दीप्य। नागे वा भद्रा। पत्रेषु च
घृहाहना न्यारोहणे तस्य सद्यः शोचो भवति के। सहगमनं च। यामा नुरा शोचो वनपि नुपुं हत
स्यापि दशाहा शोचो भवति पुरे। इदमुभयमप्येका च न्यारोहणं स्यात्तदा न्यारोहणं एव विधि
कृतं न्यारोहणं न्यारोहणं। नैवेद्यं दकादा साध्या सा नैवेद्यात्मधारिणी। यदा शो
चो विवर्तेत आध्यात्मो निशास्त्रे च। नैवेद्यं नैवेद्यं राजमा शोचो इदमपि सन संस्कारो
धर्मिभ्यो के। तत्पुत्री विषयमपीत्येव इति।